

Lau, bat, hiru, bost, zazpi

Arantxa Iturbe

Irratilaria eta idazlea

Benito gaztea umetan entzun izanaren ondorioa: galderak, mende erdi geroago, kantuz erantzutera narama. Pentsatu gabe. Modu automatikoan.

Pentsatzen jarriz gero, berriz, galdera galderaren atzetik kateatzen zait, sekula iristen ez den erantzunaren bila. Zenbat gara, nor? Nork du benetako interesa zenbat garen neurtzeko, kontatzeko? Norengan du eragina? Ez ote da garrantzitsuago zer? Eta nolako? Eta zergatik? Eta zertarako? Zer da asko? Zer da gutxi? Dena al da baleko asko izatea lortzeko?

Pentsatzen jarri ondorengo ahalegina dator segidan, kantuaren oihartzunei, galderei eta kontraesanei uko egin gabe. Ezin ezkutatu kontuak entzun eta esatea dudala gogoko. Kontuak ateratzea edo egitea, batere ez. Ezin esan gabe geratu euskaraz idazten eta euskaraz egiten den musika euskal kulturaren zati bezala bizi dudala.

Eta ez. Ez naiz hasiko euskal kultura zer den edo gutako bakoitzak euskal kulturaz zer ulertzen duen galdezka. Ez eta kultura zer den edo gutako bakoitzak kulturaz zer ulertzen duen galdezka ere.

Lau pentsamendu, abiatzeko

1. Soziologoari dagokio zenbakien irakurketa. Forentseak autopsia gelan adinako zehaztasunez azalarazi dituen hainbat

daturen artean, betikoa: euskaraz dakien herritarrak erdarazko liburuetarako, musiketarako, komunikabideetarako duen joera. (Komunikabideak? Euskal kultura?) Datu berria da euskara menperatzen duten herritarren artean zenbat hazi den ikasia dutenen kopurua.

2. Alarma gorria. ‘Deigarria’ idatzi dut. Baina ‘kezkarria’ jotzen dute euskaraz sortutakoa hartzailearengana iristen den bitarteko bidean partea duten guztiek. Euskaraz dakienak erdaraz ere irakurtzeak ez luke datu kezkarria izan behar. Alderantziz, izatekotan. Eta, hala ere, hor abiatzen dira *mea culpa* guztiak: zer egin dugu, zer egiten dugu gaizki? Eztabaida-mahaitik kanpo sentitzen dut nire burua. Axola zaidana beste zerbait baita: zer irakurtzen dute? Euskaraz edo erdaraz? Euskaraz eta erdaraz? Herritarrak bere burua irakurle aitortzen duenean zer irakurtzen duen. Berdintsu musikarekin. Telefono listina irakurtzeak ez du kultura zale-tasunarengan eraginik (edo bai: arkeologia kulturala). Dentistaren kontsultako hari musikala adi entzuteak ere ez (edo bai: kultura terapeutikoa).

3. Irakurzaleak ez dira inoiz gehiengoak izan. Eta proportzioan euskaraz dakienak ez dakienak baino gehiago irakurtzen du. Non dago arazoa? Liburu eta disko gutxi saltzen dira. Edo gutxiegi, behintzat, sortzen dena norabait iristeko eraiki dugun egituraren zutabeei eusteko. Horrek eragiten du benetako kezka. Kezka ekonomikoa. Ez derrigorrez kulturala. Alarma pizten da kontuak ateratzen ez direnean.

4. Kultura goserik ez bada (kultura gastronomikoa arduratzen da majo gosea asetzeaz), nola eragin? Nola gosetu jateko beharrik sentitzen ez duena? Bi bideren aldeko apustuak gailentzen dira: merkatu eta erraztu.

Fribolitatea litzateke merkatzearen aurka egitea. Baina hori bezain friboloa da merkatzeiko exijitu eta, aldi berean, merkea gutxiesten duenaren jarrera. Eta gertatzen da.

Eraztearen kontrakoa naiz. Purez elikatu beharra dago menestraz ezinezko duena. Errazagoa da irensten. Baina puretik menestrarako urratsa egin ezean, ez ditu bereziko barazki

desberdinak, ez horien zaporeak, ez horien testurak. Ikasketa prozesu bat da. Eta, ikasketa prozesu guztiak bezala, kosta egiten da. Sukaldariaren ardura da denetik eskaintzea; jatunarena, aukeratzea. Eta aukeratzea libre denez, pureari ere muzin egin eta litxarrerriak nahiago dituen gizartea eraiki dugu. Ikusgarriak dira, erraz jatekoak, denei gustatzen zaizkie, nonahi topa litezke eta momentuko plazera ziurtatzen dute. Gero gerokoak.

Inozoa dirudien atal bat

Gutxi gara. Ez larritu. Ez da nobedadea. Gutxi gara eta asko sortzen dugu. Eta gutxik azaltzen du interesa. Etsipena eragiten du horrek sortzen duenarengan. Eta patrikan zuloa. Horretatik bizitzeko ametsa egin izan duena berehala jabetzen da gose bat asetzeko bestea nozitu beharko duela. Pena da.

Asko sortzen dugu. Horrek ez du kalitatea bermatzen. Euskaraz izateak ez du ezer hobea bihurtzen. Okerragoa ere ez. Euskaraz delako bakarrik irakurtzeak, euskaraz delako bakarrik entzuteak, ez du kulturarahia hazten. Euskararahia baizik. Eta ez da gauza bera. Hunkitu edo ukitu gaituen edozerk eztabaida sutsuak piztu ditzake. Baina gutxitan kritika egiteko: kezkatzen gaituena da H-a dagokion tokian jarri ote dugun.

Gure lanbideari esker, egunero ezagutzen dugu kultura-edo deitzen diogun zaku handi horretan sartzeko ahalegina egin duen pertsonaren bat. Edo bi. Egunero, astelehenetik ostiralera. Eta egunero harritzen gara. Denek egiten dute ekarpenen bat motibazio eta helburu desberdinek bultzatuta. Ahalegindu izanaren satisfazioaz aparte, ezer gutxi geratzen zaie gehienei.

Liburu eta disko gutxi saltzen dira. Horrek eragiten du benetako kezka. Kezka ekonomikoa. Ez derrigorrez kulturala. Alarma pizten da kontuak ateratzen ez direnean

Hiru ateraldi solte

1. Merkatua, kontsumoa, produktua. Kostatu egiten zait oraindik kulturaren hiztegian txertatzea. Ez da ezintasuna. Borondate falta da.

2. Psikologoentzat galdera: ze terapia klase erabili behar da konplexuei aurre egiteko? Zergatik erakartzen du euskalduna eremu euskaldunetik kanporako bidea egin ondoren bueltan datorrena? Zergatik ez da apreziatzen hainbat eta hainbat lanez gozatzeko duen pribilegioa? Susmoa dut erantzunetako batek irizpide faltarekin duela zerikusia. Eta erantzun guztiek konplexuekin.

3. Nanoteknologiako ikerlariarentzako erronka: etorkizun ez oso urrunean errazkeria, azalakeria, itxurakeria eta beste hainbat kerriari hesia jartzeko nanogailuren bat asmatzeko aukerarik bai? Gizarte hobea baten mesedetan. Eta bai, badaikit. Inuzente xamarra da kulturak hobea egiten gaituela sinistea. Baina ukaezina da gabeziak pobretu egiten gaituela.

Bost ebidentzia

1. Sortzailea ahazten dugu. Beti.

2. Zutabe garrantzitsua da eskola kulturzaletzeko ere. Eskola ez da ente abstraktu bat, ordea. Irakasleak garrantzitsuak dira kulturzaletzeko ere. Kulturzaleak izan behar, eta jakintzaz gain, pasioak kutsatzeko gai.

3. Hitzarmenak, itunak, arauak, legeak... paper sinatuak dira. Beharrezkoak. Baina ez dute emoziorik.

4. Sare sozialek munduari begiratzeko modua aldatu digute. Mundua pantailan balego bezala.

5. Txiki izatearen abantaila handienetako bat da arriskatzeko aukera. Zer galdurik ez daukanak arriskatzen du errazen. Arriskatu dezake sortzaileak, arriskatu behar luke argitaratzaileak, erabakiak hartu behar dituenak, diruz laguntzeko ardura duenak, saltzaileak, administrazioko kultura eta-edo euskara sailetako teknikariak, kazetariak... Katea osatzen duen katebegi bakoitzaren lehen helburua 'asko' baldin bada, jai

daukagu. Ez gara-eta. Eta asko espero eta gutxi jasotzeak talde frustratu bihurtzen gaitu. Indargunea aldatu beharra dago.

Zazpi hausnarketa ikusgarritasunaz

1. Komunikabideen papera gainbaloratua dago gaur-gaurkoz. Komunikabideek ere irakurle, entzule, ikusle asko nahi dituzte. Hori da lehenetsua. Asko. Eta horrek eramaten ditu 'jendeak zer nahi du?' galderaren neurriko edukiak eskaintzera. Komunikabideek, publikoek behintzat, behar lukete beste erantzukizun bat, informatu eta entretenitzeaz gain. Heziketak ere behar luke helburuen artean. Eta gutxiengoak ere aintzat hartzearena. Baina eskola ente abstraktua ez den bezala, komunikabideak ere ez. Arduradunak dituzte. Eta kazetariak. Kultura garrantzitsua iruditzen zaie denei. Bai. Badira idazleak, eta musikariak, prentsan, irratian edo telebistan hiltzen diren egunean agertzen direnak lehendabizikoz. Eta ezinbestean, azkenekoz. Edo sariren bat irabazita-koan. Heriotzak eta sariak dira kultura albiste nagusi. Gure komunikabide txikietan. Ere.

2. Edo gainontzean, ebentoak. Zenbat eta handiago, zenbat eta jendetsuago, orduan eta toki gehiago. Komunikabideek handia handitzen dute. Txikia ikusteko arazoak dituzte. Komunikabide handiek (espainolek idaztea zehatzagoa litzateke) bezala jokatzen dute. Haien imitatu nahian. Jabetu gabe txikira jokatzeak egingo lituzkeela berezi. Eta errepikaezin.

3. Eta kultura garrantzitsua da. Ikusi besterik ez dago zenbat politikari agertzen den kultura ekitaldien aurkezpenetan.

4. Kirolarenak aparteko atala mereziko luke. Askotan egiten dugu txantxa kulturari ikusgarritasuna emateko kirol informazioa bezala tratatzea izango litzatekeela bidea. Komunikabideren bat jarraitzen duenak nekez egingo dio ihes kirolari, eta, bereziki, futbolari. Paralelismoa eginez, lerroak eta orduak eskaini beharko genizkioke idazle batek nobela berrirako duen asmoari; ze beroketa ariketa egiten ari den kontatu beharko genuke, ze ideia darabilen eta nola garatzen

ari den eta ze baliabide dituen lan berrirako; behin hasitakoan, ze bide hartu duen, eta hura lanean hasi aurretik tertuliak eta iritzi zutabeak zabaldu beharko genituzke adi-

Gutxieslea iruditzen zait literatura lan bat aipatua, aukeratua, erakusleihoan lehen tokian jarria izatea, euskararen kupoa betetzeko. Kupo guztiek eragiten didate zalantza

tuek esan dezaten ze irudipen duten, ze itxura hartzen dioten eta ze aurreikuspen; nobela ona egingo ote duen edo ez; eta estatistikak: azken bi liburuen hasieratan hemendik jo zuenez, eta txukun xamarrak atera zitzaizkionez... Idazten ari den denbora guztian gogorarazi beharko genioke irakurleari, entzuleari, ikusleari, zertan ari den eta nola doan,

interesari eusteko, eta, azkenean, behin amaitzen duenean, osorik eskaini, zatika besterik ez bada ere.

Txantxa betean, ordea, bat-batean, ebidentzia: ez luke funtzionatuko. Balioko luke idazlearen izena ezaguna izateko, baina hortik aurrera... Lehia da jendea erakartzen duena. Zenbat alferrikako hitz jokoaz, teknikez, jokalarien aukeraz eta menperatzen ez ditudan hamaika kontuz, axola duena emaitza denean: ea nireek irabazi edo galdu egin duten. Horixe da jendea emozionatzen duena. Ez ondo jokatzea, edo zelaian jarrera zentzuduna azaltzea. Hemen kontua irabaztea da. Musikaren munduan aspaldi konturatu ziren horretaz: ikusi zenbat lehia-keta dauden eta zenbat jarraitzaile dituzten. Eta, bide batez, neurtu on edo kalte egin dioten musikari eta musikariei.

5. Kupoek zalantza eragiten didate. Baikorrenek bide eraginkorra dela esaten dute. Kupoen bidez, bestela baztertuta eta itzalean geratzen den hainbat lanek lortuko lukeela ikusgarri bihurtzea. Gutxieslea iruditzen zait literatura lan bat aipatua, aukeratua, erakusleihoan lehen tokian jarria izatea, euskararen kupoa betetzeko. Kupo guztiek eragiten didate zalantza.

6. Ulertu edo onartu ezin dudana da zergatik behar duen informazioaren munduan ere kulturak beti galtzaile. Eta

gaitz hau ez da euskal-i dagokiona. Askoz ere zabalduagoa da. Dirurik ez badago kultura gaiak baztertzen dira, denborarik ez badago ere bai. Beraz, ez dira beharrezko jotzen inon, inoiz. Alegia, lehendabizi albiste garrantzitsuak, ustez jendeak jakin nahi dituenak edo jakin behar dituenak, eta gero kulturarekin zerikusia dutenak. Bila ibili beharko du topatu nahi duenak. Baita komunikabideetan ere.

Badira moduak kultura informazioa beste era batera lantzeko. Aparteko zakua egin gabe. Balirateke moduak. Kultura informazioa lantzen duen kazetariak, beste edozein alorretakoarekin konparazioan, egiteko moduetan ere nabarmendu beharko luke. Alegia, eskatzen ari naiz ahalegina bikoizteko aintzat hartuko ez duten lan bat egiteko orduan. Eskarmentuz esan dezaket ahalegindu izanaren satisfazioak merezi duela.

7. Komunikabideetan agertzeak, hala ere, horixe besterik ez du esan nahi: komunikabideetan agertzea. Eta irakurzailea, musikazalea, ez dago komunikabideetan nor agertu zain. Gaur egun, berriak jasotzeko bideak biderkatu egin dira. Berri saturazioak zanpatuta bizi gara. Ikaragarri zaildu da nahi ez duzunaren berri ez jasotzeko eskubidea. Interesa duenak erraz topa dezake bilatu nahi duen hura.

Sinistu nahi dut kulturazalea bilatzailea dela bokazioz. Eta aukeretan arriskatzeko gai, eta badituela irizpidea, eta ebidentziak zalantzan jartzeko gaitasuna. Halakoak dira nik ezagutu ditudan gehienak, behintzat. Eta sekula ez diet nahikoa eskertuko ideia, mundu, jolas, jarrera, errealtate eta fantasia ezezagunetarako zabaldu didaten bidea, eta begirada konplizeak zer diren erakutsi izana.

Nahiz eta horrek guztiak ez balio izan kultura txiki honekin zer arraio egin jakiteko.

Pertsonalki argi daukat: gozatu.

Profesionalki ere argi daukat: gozatu.

Eta entzun nahi duen guztiari esan. 🍷